

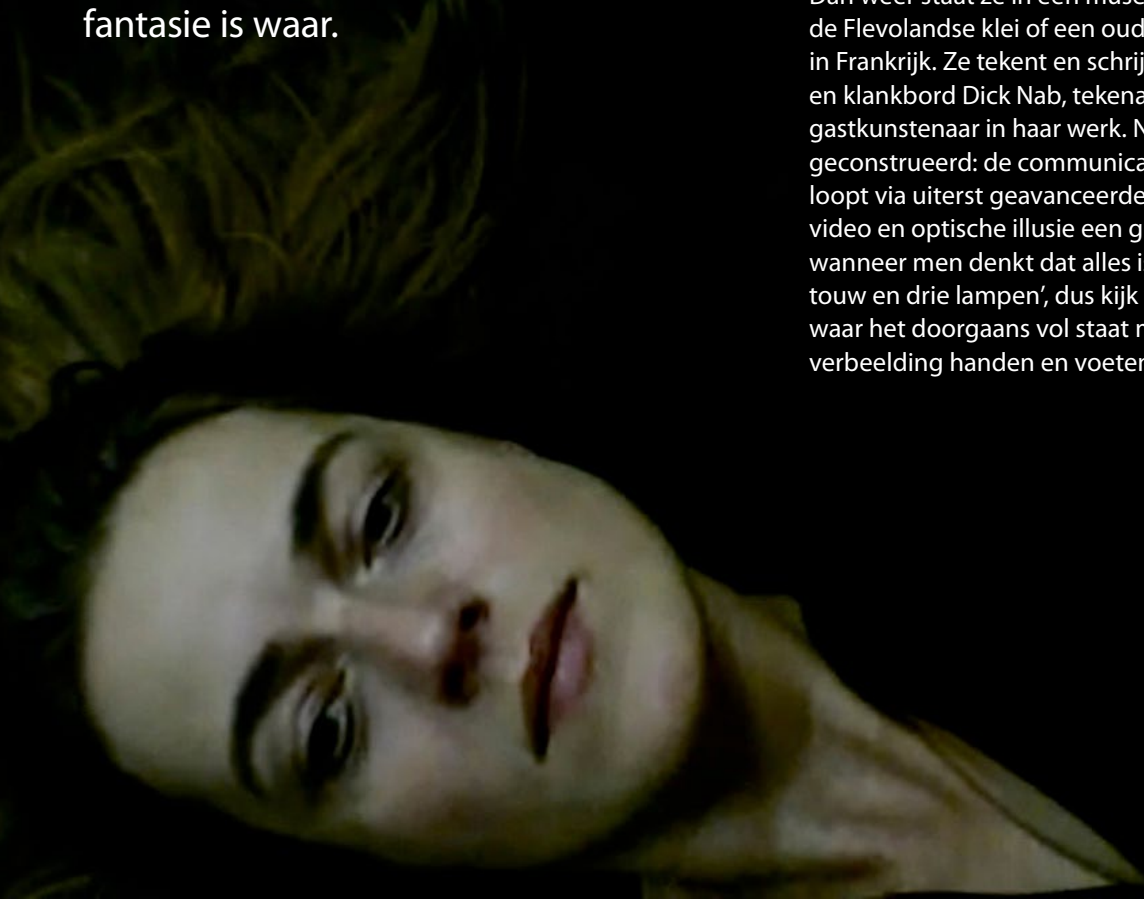
Het onbekende als motor en troost

Interview met theatermaker / kunstenaar Judith Nab

Een kijkje in het boek *Mein Haus, der rest der Welt (und mehr)* van Judith Nab is een kijkje in het hoofd en het hart van een kunstenaar die de nieuwsgierigheid naar het onbekende serieus neemt. Tekeningen en teksten van Nab zelf, maar ook van kinderen en natuurwetenschappers, leiden je, samen met foto's en interviews, door een wonderlijk universum waar ruimte is voor 'dat wat zou kunnen bestaan, en waarvan we niet weten dat het wellicht al bestaat.' Hoofdpersoon in dit filosofische werk vol gedegen documentatie en ongebreidelde creativiteit, is Mira, een ondernemend meisje, dochter van een vriendin van Nab. Ze heeft een club opgericht waar slechts twee regels gelden: alles is mogelijk en fantasie is waar.

Zie hier de wetten van Nab. Sinds 2000 bouwt ze vanuit Nederland gestaag aan een oeuvre van theatrale installaties en beeldend theater waarin realiteit en verbeelding op gelijke voet staan. Het is het dus niet alleen een kwestie van fantaseren en outside the box-denken, maar dat ook volkomen normaal vinden. 'Wanneer de realiteit droomt', kopte een Italiaanse krant ooit over haar werk. 'Het is een levensinstelling', lacht Nab. 'Voor mij is er niet altijd een duidelijk verschil tussen realiteit en verbeelding. Zo kan iets wat verzonnen lijkt, echt waar blijken te zijn. Jules Verne schreef een science fiction-roman over reizen in de diepzee (*Twintigduizend mijlen onder zee*, 1870, red.). Een kleine honderd jaar later gebeurt het echt, door oceanograaf Jacques Piccard.' Als je dan ook nog wordt bespeeld in wat je echt ziet, is de verwarring compleet. 'In ons dagelijks leven gaan optische illusies voortdurend en ongemerkt met de werkelijkheid aan de haal. Zie daar op tafel, dat boek en die vaas: de twee beelden lopen dwars door elkaar heen. Je hoort vaak dat iets "niet reëel" is of "niet realistisch". Dat is betrekkelijk. Zo'n oordeel zegt hooguit dat iemand veilig in zijn denken is. Natuurlijk weten we veel. Maar tegelijkertijd weten we ook heel veel niet. En is er dus van alles mogelijk. Of, zoals Multatuli zei: "Niets is zeker. En zelfs dat niet."'

Ook Nab legt zich in haar kunstenaarschap niet vast: soms is het meer theater, soms meer beeldende kunst wat ze maakt. Dan weer staat ze in een museum of een theater, dan weer in de Flevolandse klei of een oud vervallen huis van een abdij in Frankrijk. Ze tekent en schrijft graag, net als haar vader en klankbord Dick Nab, tekenaar en schilder en soms ook gastkunstenaar in haar werk. Nabs installaties zijn hogelijk geconstrueerd: de communicatie (van emoties, niet verhalen) loopt via uiterst geavanceerde technische script, waarin licht, video en optische illusie een grote rol spelen. Ze vindt het leuk wanneer men denkt dat alles is gemaakt 'van twee stukjes touw en drie lampen', dus kijk vooral niet in de techniekruimte, waar het doorgaans vol staat met apparatuur die haar verbeelding handen en voeten moet geven.

Het 'prentenboek', uitgegeven met het Junge Schauspielhaus en het Blickfelderfestival in Zwitserland, is een van de armen van het project *Mijn huis, de rest van de wereld (en daarbuiten)*. Dat begon in 2011 met een atelier voor kinderen en wetenschappers over 'reizen door het heelal', in Scheltema, centrum voor Actuele Kunst in Leiden. In hetzelfde jaar kwamen kennis en verbeeldingskracht samen in een atelier over 'de binnenkant van de aarde', georganiseerd door kunstencentrum Corrosia in Almere, en in 2013 werd in het Schiffbau Theater in Zürich de onbekende donkere zone van de diepzee beschreven, getekend, geschilderd en gefilmd.

Deze 'ontdekkingsreizen' komen als alles gaat zoals gepland in 2014 samen in een grand finale, een multimediale installatie in de vorm van een huisje in een landschap, nadrukkelijk ook bedoeld voor volwassenen. Nab: 'Onze gedachten zijn dikwijls hermetisch gesloten, waar die van wetenschappers en kinderen juist niet af zijn. Dat heeft mij ontzettend geïnspireerd. Kinderen in mijn ateliers kwamen bloedserius met visioenen van vliegende alen en ruimtevaartuigen die voortbewegen op gedachten in plaats van op benzine. Die visioenen blijken vaak zo gek nog niet. Einstein was al bezig met het meten van hersengolven en onlangs is een man erin geslaagd twee robotarmen te bewegen via signalen van zijn hersenen die een bij hem geïmplanteerde chip aansturen. Het huisje wordt een ode aan het vrije denken, aan het onbekende.'

'Het gaat over wat je ziet'

Nab studeerde aan de school van Marcel Marceau, wereldberoemd om zijn 'kunst van het zwijgen'. Nab: 'Daar leerde ik niet alleen mime, maar ook schermen, acrobatiek, dans, toneel. Marceau liet ons tweehonderd handposities zien, waaronder het verschil tussen een hand met bierglas en een hand met wijnglas. Maar wat ik echt magnifiek vond, was zijn timing. Als hij zijn veters gehaast strikte zodat ze knapten, moest je lachen, altijd weer. Van hem heb ik geleerd dat de inhoud in de vorm zit. Hij zei altijd: "Denk niet aan de emoties achter een scene, maar aan het ritme van die emotie. De vraag waarover het gaat, is niet goed genoeg. Het gaat over wat je ziet. De vorm is het werk.'"

In 2000 keert Nab terug naar Nederland. Eerst naar Friesland, waar ze een grote schuur als werkruimte vond, vervolgens naar Amsterdam. Om vandaaruit toch ook weer vaak voor werk de hort op te gaan naar België, Frankrijk, Griekenland, Italië, Zwitserland. Haar signatuur begint nu duidelijk vorm te krijgen. Waar ze oorspronkelijk theater zonder tekst wilde, schrapte ze nu ook de acteur: 'Als regisseur of choreograaf moet je geraffineerd en met tact met veel mensen tegelijkertijd kunnen werken; je moet iedereen scherp houden en toch ook op z'n gemak stellen. Daarin ben ik niet goed. Bovendien leven in een groep vaak allerlei spanningen. Het is een te lastige kant van theater voor mij.'

Nab wil de mens mijden en toch ook zo dicht mogelijk naderen

Twilight (2000) is een solo. Deze nachtelijke 'trip', een flitsende live-videoclip van schimmen en optische illusies, voert Nab nationaal en internationaal zo'n driehonderd keer op. Jacob ter Veldhuis componeerde de muziek op basis van soundtracks van de 'cinéma noire', waarna nog verschillende samenwerkingen volgen. Dan begint Nab haar zogenaamde huisprojecten, een zeer bepalende stap in haar carrière. Verspreid over enkele jaren (2002-2005) maakt ze vier grootschalige voorstellingen in verlaten huizen. Ze brengt steen tot leven in Amersfoort, Griekenland, Antwerpen en het Franse Angoulême. Zonder spelers, met 'slechts' geluiden, opgenomen stemmen, vele al dan niet gemechaniseerde voorwerpen, muziek en licht. Nab: 'Ik vind het mooi om te voelen hoe een leven zich in een huis heeft genesteld. Ik was in die tijd veel onderweg. Als ik langs een verlaten huis kwam, had ik sterk de neiging om er binnen te gaan. Even gluren, een fotootje maken. In een onbewoond huis voel ik de emoties van die plek heel sterk. Puur door de achtergelaten spullen, de resten behang, de kleur van de afgebladderde verf, de lichtval in de huiskamer. Die geven je een sterke eerste indruk. De rest kun je er zelf bij verzinnen.'

De verhalen, beelden en sferen die Nab de bezoekers in de huizen voorschotelde, waren soms gebaseerd op gesprekken met oud-bewoners, maar documentaire reconstructies waren nooit het doel. Want dat is namelijk ook weer het mooie van een huis: het is iemands thuis geweest en tegelijkertijd het thuis van velen. Nab: 'In de huizen hadden zich meestal meerdere levens afgespeeld. Alles gaat voorbij en begint weer opnieuw, in datzelfde huis. Angsten, verlangens, liefdes: mensen verschillen uiteindelijk niet zo van elkaar. Als toeschouwer voelde je zowel die verbondenheid als dat betrekkelijke. In het leven moet je telkens weer nieuwe kaders vinden en die ook weer loslaten. We zoeken houvast, maar die is er niet. Dan kun je als bedreigend ervaren, maar: "Wat een vrijheid geeft dat!" Ik wil het publiek graag een goed gevoel geven, iets liefdevols, troost.'

'Herkenning, daar gaat het ook over in het gewone leven, in vriendschappen en liefdes'

Het concept 'huis' fascineert Nab; tot in haar meeste recente werk speelt het een rol. Opmerkelijk voor iemand die benadrukt dat ze vrij wil zijn. Dat ze niet uit is op een vast gezelschap of structurele subsidie. 'Ik heb het gevoel dat dat mij zou kunnen beperken, dat dat verstikkend zou zijn. In mijn werk, en het liefst ook daarbuiten, probeer ik de dingen altijd weer opnieuw te bekijken en dat kan makkelijker als je niet te vast gebonden bent.' Ze verhuist ook vaak. Of past op huizen. Volgens Nab gaat het hier om een paradox: 'Ik heb een enorme drang me los te voelen van alles en tegelijkertijd wordt die drang ingeperkt door een sterk gevoel van nostalgie en trouw. Ik wil me "vrij" voelen, maar verlang ook naar een veilige plek als een huis en wil en kan ook niet los van iedereen zijn.'

De ongekende levens van anderen krijgen een vervolg in *Black Box* (een installatie in een voormalig warenhuis in Charleville Mézières met visuele en auditieve herinneringen aan het gebouw) en *All the people I didn't meet*. Deze 'voorstelling' had wederom een lange levensduur (2008-2010) en bestond uit een technisch geavanceerd web van geluid, beeld- en tekstprojecties in een met mist gevulde hal. Bezoekers dwalen er vrij rond tussen stoelen en tafels, lichtbakens in een ruimte waar je de ander slechts als een schim kunt ontwaren. Ook hier staat 'het onbekende' prominent op de voorgrond. Je weet niet precies wie er nog meer rondlopen, of de geprojecteerde gezichten hun gezichten zijn. Of zij jou wel zien. Nab: 'Je kon heel dicht bij elkaar komen, maar bleef toch op een afstand.'

Het project was geïnspireerd op *Nightshot* (2007), een metershoge camera die heeft getoerd van het Krölller Müller Museum tot in de legendarische oud-gevangenis Chateau d'Iff voor de kust van Marseille, een opdracht van Monuments Nationaux. Afgesloten van de buitenwereld ziet de bezoeker, één per keer, via een opstelling met een spiegel tegenover hem een film die wordt vermengd met live beelden van zichzelf. Dat is confronterend, roept reacties op. Het relativeert je zelfbeeld en dat van anderen. Nab: 'Als ik de harde schijf aan het eind van de dag stond te wissen, zag ik al die opnames van mensen die daar zo zitten in het donker. De een gespannen, de ander juist uitdagend. Een scala aan emoties. Ik deelde iets heel intiem met ze, zonder dat we elkaar hadden ontmoet. Fascinerend vond ik dat.'

Het is een mooie constante in het werk van Nab: de mens mijden maar toch ook zo dicht mogelijk naderen. Want ook al zijn er geen acteurs, de bezoeker is het middelpunt, de 'speler'. Voor Nab is het kristalhelder: 'Kunst gaat over het leggen van emotionele relaties, over het creëren van momenten van verbondenheid. Desnoods voelt mijn publiek slechts een seconde verwantschap met hoe ik de wereld zie. Herkenning is essentieel, daarover gaat het ook in het gewone leven, in vriendschappen en liefdes. Die herkenning kan verrassend zijn, bijvoorbeeld wanneer iemand het onbenoembare toch kan benoemen.'